

K filosofii výkonu jako důsledku ortotes

Anna Hogenová

Resumé:

Autorka se zde zamýšlí nad smyslem výkonu ve výkonové společnosti, pokud jeho podstata sleduje pouze ideu správnosti.

Klíčová slova:

Výkon, myšlení “more geometrico” a jeho úloha v adoraci správnosti

Výkon je vždy zakotven v budoucnosti, smysl výkonu otvírá budoucnost, přivlastňují si budoucnost prostřednictvím vlastního výkonu, proto je “Vollzug – výkon” vždy “Nachvollzug – dodatečný výkon”, srov. Merleau-Ponty.¹

Výkon je mocnost rozprostírající se do budoucnosti, protože zaručuje akceptaci u druhých, u ostatních – vědoucích o daném výkonu. Výkon otvírá uznání v čase, dokonce i po smrti konatele. Zaručuje tedy jistou nesmrtelnost. Proč ta snaha po výkonu?

Výkon “natahuje životní čas” ve významnosti toho, kdo výkon uskutečnil. Výkon svou jedinečností propůjčuje konateli významnost mimo lineární čas, prostoří se do horizontů, které se ještě neuskutečnily. Významnost výkonu má nadčasovou platnost, ergon-skutek v sobě obsahuje nenapodobitelnost, obsahuje důvod, jenž je vždy potvrditelnou jedinečností.

Výkon svou významností penetruje do jiných, cizích horizontů. Tj. výkony starořeckých heroů penetrovaly i do naší reflexe, tzv. staré řecké mytologie a jako archetypální obrazy fungují při vysvětlování našich vlastních životů. Paměť vzdoruje herakleitovskému “panta rhei” právě prostřednictvím nezapomenutelných výkonů.

Duch jedinečných výkonů “jedná” na dálku. Celá naše niternost je duchem minulosti, jež je starší než Indie a Čína, jak příznačně dokládá Merleau-Ponty, srov.² V této minulosti se rozprostírá významnost jedinečnosti výkonů a protenduje do očekávané budoucnosti.

“Pociťovat vlastní tělo znamená pociťovat i to, jak mé tělo vnímají ostatní, tj. pociťuji i to, jak se ukazují těm druhým, jak vyvstávám před nimi z pozadí, které patří k “textu” mého těla, žiji i skrz své vlastní kontexty. A právě tato sféra, sféra “jak mě vidí ti ostatní” patří k mému výkonu. Tato sféra platnosti patří k výkonu, k jeho smyslu, k významu výkonu.

Porozumět znamená vědět o současném protikladném prohnutí oblouku a tětiny luku díky šípu, který se mezi ně musí vejít, aby takto vzniklým napětím, mohl být přesně vystřelen do terče. Přesný zásah je porozuměním, ale ono vzniká vyvstáváním, které právě proto, že vyvstává zároveň něco skrývá. Výkon je vstoupením jedinečnosti – singularity do zjevu, do platnosti sdílené ostatními, výkon je skutek – ergon.

Co zakrývá výkon a je jedno jestli je sportovní, umělecký, či nějaký jiný? Každý výkon je současně zakrytím toho je lidským nejvlastnějším údělem, tj. je zakrytím přechodnosti lidské existence, pomíjivosti lidského života i se všemi jeho výkony, výkon zakrývá marnost, nicotu, apeiron, bytí, smrt, prázdnotu – tedy to, co kdyby nebylo, nemohl by mít výkon smysl a to jakýkoli.

Proto Kršna radil Ardžunovi v jeho bojovém voze, aby bojoval bez ohledu na štěstí a neštěstí, zisk nebo ztrátu, vítězství nebo porážku, protože jen tímto způsobem na sebe neuvalí hřích.³ V hinduistickém myšlení je každý výkon něčím, co nás připoutává, aniž bychom o tom věděli, připoutává nás k tomu, co se zakrývá, tj. k marnosti stálého sansárového návratu do špatné nekonečnosti životů.

Olympijský vítěz zažije slávu, potvrzení vlastní existence stvrzené jeho jedinečným výkonem, ale sláva musí zmizet, bude nahrazena slávou těch, kdo přijdou za námi. Kolik vítězů neuneslo tento nutný obrat? Kolik jich skončilo v útěcích typu alkoholu, ve workoholismu, v chorobné závislosti na hrách apod.

Současná kulturní perspektiva zakládá adoraci výkonu. Je totiž “samozřejmostí”, jež nepotřebuje vysvětlení. Myšlení “more geometrico” je touto perspektivou, a proto se výkony jako “výkony” kladou jen v podobě číselných údajů – “hodil nejdál, skočil nejvýš, doběhl nejdříve, vyrobil nejvíce v daném čase, dostal nejvíce hlasů, měl nejvyšší televizní sledovanost atd.

Otázka by měla znít však takto: Jak může mít nejvyšší sledovanost např. pořad o filosofii J. A. Komenského?

Číslo – kvantita je zprostředkovanou určeností totožnou s bytím samým, dle Hegela⁴ a je to právě tato zprostředkovanost, jež je kamenem úrazu v případě filosofie výkonu. Zprostředkovanost je výrazem ortotes, je zde postupnost jistých kroků, kterými se musí postupovat, jinak je správnost procesu napadnuta. Ortotes není neskrytostí věci, ale procesem přibližování se k ní. Věc se proměnila na proces, postup, postup přesných stupňů. Tato záměna se děje potichu. Nejde již o ukazování věci v její neskrytosti, ale jde o metodu přibližování se k věci samé. Zprostředkování nahradilo věc. Výkon se stal číslem.

I ve slově “in-formace” se ohlašuje jako postupnost, procesualita, dějovost, konání kontrolovatelných kroků, fází. Intence “dovnitř (in-) formace”, do něčeho, co není ukončené, ale co se nachází před ukončením, co se ustavuje, formuje. To vše ukazuje na funkci ortotes. Informace je koneckonců jen instrumentem k využívání, k činnosti, k pragmatu (k činu).

Perspektiva, která konstituovala cartesianské myšlení “more geometrico” je pozadím, které nechává vyvstávat jen to, co je peratické a to právě konstituuje výkonnost. Bergsonovsky viděno, je tvar ztvrdlým pohybem, tím je i výkon vyjádřený číslem.

Merleau-Ponty by mohl poznamenat: “Vnímaný svět, (stejně jako malba) je množinou cest mého těla...”⁵ Cesty “mého těla” jsou v malbě obsaženy, dotyky štětcem, pohyby štětcem jsou cesty “mého těla”.

“Geometrická” malba není náhodou, je důkazem nadvlády myšlení “more geometrico”.

“Cesty mého těla” se fixují v cartézských figurách, s ostrými hroty, s pravými a nepravými úhly. Množinou cest těla se konstituují celičský svět našeho vnímání. Pokud budou tyto cesty

formovány vytrženými součástmi, orgány těla, pak i svět bude skládkou vytržených částí sjednocených aditivně, tj. prostřednictvím čísla. Určenost světa bude zprostředkována, nebude neskrytostí. Merleau-Ponty k tomu dodává: “To znamená, že moje tělo je utvořeno ze stejné tělesnosti jako svět (je vnímané), a že tato tělesnost mého těla nadto sdílí svět, svět ji reflektuje, přesahuje do ní a tato tělesnost mého těla přesahuje do světa (pociťované je jak vrcholem subjektivity, tak i vrcholem materiality), jsou ve vzájemném vztahu překračování či přecházení – to také znamená: moje tělo není nějaká vnímaná věc mezi jinými, nýbrž je mírou všech, je to “Nullpunkt” všech dimenzí světa. Např. není to nějaká pohyblivá, či pohybovaná věc jako všechny jiné pohyblivé a pohybované věci, nemám vědomí jeho pohybu jako vzdalování se vzhledem ke mně, tělo bewegt sich, zatímco věci jsou pohybované”.⁶

“Instantní – placaté myšlení” odmítá zprostředkování, chce okamžitou neskrytost, okamžitý výkon.

Proč se naši mladí nemohou dívat na filmy, které pro nás v našem mládí tolik znamenaly? Dějovost je pro ně velmi pomalá, naši mladí žijí v jiné časovosti požadují rychlý, nezprostředkovaný efekt.

“Instantní myšlení” chce jen konečné výkony, chtějí jen výsledky, efekty. Proto nemohou číst tisícistránkové romány, chtějí vše vidět v hotových obrazech, ztrácejí tolik postulovanou tvořivou fantazii.

Výkonová společnost je zatavena v obrazech, tyto obrazy jsou popisovány vědecky kódovanými deskriptory, a tak se i filosofie stává místopisem, geografickým výčtem znaků, popisem formálního projevu. “Krajina filosofie” je mrtvá. Naměřená čísla obsedantního pedanta nenadchnou, neprobudí k tázání. Chybí rozumění. Zavaluje nás výkon informační exploze. Popis těla není tělo, popis Země není Země. Popis těla je jen popisem těla a popis Země je jen popisem Země. Nic víc!!!!

Kontrolovatelnost výkonu je zafixována v čísle. Přesto ve výkonu je i to, co se nedá nikdy měřit. Vše, co vzhází do neskrytosti je neskrytostí něco zakrývajícím, to platí i o výkonu. Co zakrývá výkon? Co zakrývá neskrytost výkonu? Vyvstává-li výkon, zakrývá se základ. Ze základu se vytrhává něco, co základ současně zahluje, překrývá. Jedná se tak vždy o pregnanci – početí – rození, jedná se o původní akt originálního tvoření. Výkon je tak stejnou posvátností jako narození dítěte, jako dokončení katedrály Notre Dame, jako první kroky na Měsíci, jako zdolání La Manche atd. Výkon není číslem, není postupným ortotetickým postupem. Výkon je porodem singularity a ta není opakovatelná.

Lezeme-li na tu samou skálu desetkrát, pokaždé je to jiné, pokaždé se jedná o jedinečný výkon. Rodí-li matka své desáté dítě, pokaždé je to originální, pokaždé je to poprvé. Právě toto “poprvé” zakládá výkon a je úplně jedno, jedná-li se o sport, či o něco jiného.

“Citius, altius, fortius!” to neznamena číslo, to je výraz transgrese lidské existence do nejistého bytí. Smysl lidského života leží stejně v této transgresi, v překonávání nástrah na cestě. Pohyb existence (vyvstávání) je složitá “fysis-kinesis” vycházející z arché (počátku), mířící k telos (účelu), proměňující entelecheia (vnitřní účel) na energiea (skutečnost). V tomto procesu je ještě volba z možností (dynamis). Tento pohyb – životní pohyb je tím nejsložitějším pohybem vůbec a každá redukce jen na něco se ukáže jako lež. Tak je tomu i s výkonem, i ten je výsledkem této složitosti, která není adicí, ale současně se vytvářející entitou a platností. Proto je Guinessova kniha rekordů sebráním čísel a antikvárních zvláštností, nikoli kniha o výkonech.

O složitosti vyvstávání, jež je existencí pojednává i tento Descombův citát: “Chování není reakcí na nějaký podnět, nýbrž je to odpověď, kterou situace vyžaduje”⁷

To samé platí i pro filosofii výkonu. Situace výkon vyžaduje, volá po výkonu. Nejsou to tedy svobodná lidská rozhodnutí, ale postavení lidí “in situ”. Ontické uznání individua je odvislé od situace, je to ona, která za individuum nenápadně rozhoduje. Všichni mě uznají, budu-li první. A dnes je dokonce jedno v čem budu první. Může to být dokonce prvenství v pojídání švestkových knedlíků, či v hodu oštěpem. Situace je vždy neukončená, ale přesto vyzývá vždy! Proč neměl středověký rolník touhu se proslavit jedinečným výkonem? Proč řeční heróové byli vždy napůl bohy a jejich hrdinské výkony měly vždy smysl i pro všechny ostatní?

Proč situace dnes vyzývá k prvenství, byť i tak pochybnému jako je pojídání knedlíků? Vztah mezi individuem a situací je rozhovorem. Situace dává otázky, vybízí, chování individua je odpovědí. Základem situace je horizont, ten ovšem sám měřitelný není, není “clarae et distinctae”.

Mluvení o řeči činí řeč předmětem a podstata řeči tak mizí. To samé platí i o výkonu, pokud se stane jen předmětem. Životní cesta na počátku třetího tisíciletí je cestou výkonovou. Jinak řečeno, slyšíme jen to, čemu jsem předtím porozuměli a porozumění je dáno horizontem. Tj. o výkonu rozhoduje něco, co samo není v naší moci. Horizont patří cestě a my jsme jen poutníky po cestě mířící do Santiaga de La Compostella, byť by toto místo měl každý z nás někde jinde.

Stejně jako impetus k technickému základu řeči, impetus k instrumentalitě, končí v adoraci informace, které není možno porozumět bez znalosti horizontu. Stejně tak i instrumentalita výkonu končí jeho vlastnictvím na trhu. Vždyť výkon platí jen určitý čas, bytí výkonu je uzavřeno koncem slávy.

Porozumět výkonu znamená vědět, na co výkon odpovídá. Najít ty otázky, jež ve skrytu výkon vyvolávají. Největší osobnosti století jsou dnes úkolem našich novinářů, největší osobnosti současnosti atd. jsou předmětem bouřlivého rozhodování v různých slabomyslných anketách. Kompetice beze smyslu je základem pobytu současného člověka ve výkonové společnosti. Ale každá cesta patří ke krajině, kompetice patří k horizontu našeho společenského smyslu. A tato kompetice se realizuje mezi čísly. Heidegger je přesvědčen, že: “Dnešní myšlení je počítání”.⁸

I výkon je počítáním. Pokud se život stane smysluplným jen skrz tyto výkony, pak vše, co je mimo tento výkon, se stane bezcenným. Myšlení, které je počítáním, je explozí nicoty do našeho života.

Počítání představuje blízkost jen prostorovou, proto je boj o prostor tak zuřivý, i když nemá tak jasné kontury jako v dobách, kdy se k tomu používala děla. Je-li prostorovost povýšena na číslo, pak neprostorová blízkost přestane vcházet do patrnosti, ztratí se.

Proto se stává každodennost výkonového člověka tak nevýslovně nudná. Prožívaná chvíle nepatří člověku, jenž je jejím aktérem, ale něčemu, co rozhodně není námi samými. Jen “zářící výkon” vytrhne člověka z této nudy, z tohoto podivně jalového času. Podetnuté kořeny fysis – vystavování v ergonech (ve skutečích) – to je život každého z nás.

Blízkost, založená v počítání, usebírá části do velkého celku, který není pravou jednotou. Proto počítání nemůže zachytit ticho, protože ticho usebírá vše najednou v pravé nevyčíslitelné jednotě. Toto blížení (Nahnis v něm.) se neukáže nikdy prostřednictvím pouhého počítání. Výkon je trópus (zástupek) čísla, Heidegger by k tomu dodal: “Změna znaku od ukazujícího k označovanému spočívá v obměně podstaty pravdy.”⁹

Aletheia (neskrytost) byla nahrazena správností představy s věcí samou, tj. ortotes.

Výkon je událost (Ereignis v něm.), která vystoupila ze skrytosti a získala platnost zástupného čísla.

Formalizace vystupování ze skrytosti je ortotes a ortotes je podstatou výkonové společnosti. Proto se výkony staly komoditou. Ale podstatou fysis (vyvstávání) je událost (Ereignis), nikoli formalizace procesuality vedoucí k Ereignis, k události.¹⁰

Výkon má svůj druh otevřenosti, která všechny přesvědčí o své platnosti. Vylupuje se jako jádro určitosti na pozadí nicoty, výkon je únikem ze smrti, proto je adorován. Tento druh otevřenosti výkonu není však dílem jím samým, ale horizontem, jenž propůjčuje výkonu tento smysl. A to je horizont, perspektiva, z nichž vychází osmyslnění – nálada. Vzniká tu interstitium, které adoraci umožní. Otevřenost pro zbožňování výkonu zajišťuje náš pobyt (Dasein) sám. Zde je klíč k porozumění fenoménu výkonu.

Výkon není účinek příčiny, není pochopitelný v kauzálním předporozumění. Kdo vykládá výkon jako kauzalitu, ten mluví jen o ortotes představování výkonu.

Jedinečnost výkonu je vždy jedinečně “zrozena”, výkon není výrobek. Instrumentálně pojatá kauzalita vyrábějící výkon není nic jiného než maskovaná vůle k moci.

Výkon klade – zakládá něco, co se originálně rodí, tj. “ukazuje se”, vyvstává, vstupuje do zjevu. Jedná se o pregnanci – početí. Nejedná se ani o centimetry, ani o vteřiny – ty jsou pouhými zástupky (trópy) výkonu.

Je to stejné jakoby radost z dobrého jídla byla ztotožňována se stupni tepla, za nichž bylo jídlo připravováno. Člověk ve svém pobytu (Dasein) je spíše přivracen k pozemskému, tj. k průběhovému (zum Gangbaren). Vztáhnout se k celku života znamená vědět i o tom, co prostě nemůžeme vědět, tj. vztáhnout se k tajemství stvořeného, k Hieros Gamos. Přívrat k Zemi je zatavením do časové posloupnosti, do procesuality, a proto pravda není neskrytostí, ale správností postupu – ortotes.

Je-li lidský zájem (inter-esse) jen ve věcech průběhových, jen v částech celku světa, pak se tím zakryje celek světa, není v něm povědomost, ani náhled. Ze života se pak stane proces aktů, jejichž platnost je naším denním úkolem. Tajemství se stává spolu s posvátným redundancí – nadbytečností. Život se pak podobá žebříku, jehož příčky musejí být zdolány co nejrychleji, ten nejrychlejší zaznamenává výkon. Fakticky se rychleji přibližuje ke smrti. Výsledkem je přesvědčení, že vše je výrobkem aktivní lidské procesuality. Pak je vědec přesvědčen, že bytí se dá vymyslet, vyprodukovat v soudech a úsudcích. Sportovec chce žít z centimetrů a vteřin, ostatní z peněz jako výsledku pracovního výkonu.

Událost bytí může být potkána, bytostně sdílena, objevena, nikoli vyrobena myšlením, či nějak jinak. Exaktní myšlení (ex-ago – vycházím) je procesuálním, kontrolovatelným pochodem, je výrazem ortotes, ale nikoli neskrytosti. Inteligibilita člověka, jeho neúplnost, jeho zdokonalitelnost přímo nabízí vymyslet postupy, jak by se člověk zkvalitnil, hledají se přímo technologie sebevýroby, sebeuskutečnění. Zde je obsažena nietzschechovská intence nadčlověka a tento smysl je inherentní výkonové společnosti. Parrhesia se stává technologií života k plným prožitkům, k silným a nezcizitelným prožitkům. Proto si dnes můžeme koupit silný prožitek při skocích z mostu na gumovém laně. Zde se výkony prodávají.

Podstata výkonu je vytrženost ze zakrytosti, je to vstup do neskrytosti. Opravdový výkon se rodí z nicoty, z bezejmenného, jak tvrdí Heidegger, srov.¹¹

Nemůže být mechanickým následkem něčeho, co je určité, definované, nominalizované. Výkon musí vycházet z prázdnoty, z nicoty, z naprosté nejistoty. Pokud je výkon mechanickým výrobkem, pak vychází z určitosti, např. z erythroproteinu atd. Jako každý

originální zrod má i výkon v sobě tajemství, přes všechny znalosti genové výbavy apod. Toto tajemství je zaručeno počátkem.

Moc subjektivity vše znásilňuje i pojem výkonu. Subjektivita je založena v představování, a to pak požaduje správnost nějakého procesu - srovnávání a zde je opět kladena ortotes – správnost jako základ pravdivého myšlení. Nejde o neskrytost.

Stejně tak jako platí, že lidé kteří žijí déle nejsou zdravější, platí i to, že ne každá zvláštnost lidské aktivity je výkonem. Přejde-li někdo z Prahy do Prčic na rukou, je to zvláštnost. Výkon musí zapadnout do kontextu lidské fysis (lidského vyvstávání), tj. musí to být výkon, který vychází z počátku (arché), je volbou z možností (dynamis), je uskutečněním možnosti v ergonu (energeia) a toto vše je předurčeno účelem (Telos), který se přetaví myšlenkovou činností v entelechii. Jen to může být výkonem, co transcenduje k vyššímu, co otevírá “nevýslovné”.

Odvážný a vzácný výkon je vždy odpovědí na otázky. Nalezením těchto otázek nalezneme klíč k porozumění výkonu. Objednávka výkon nezakládá. Hrdinství, odvaha se nedá zakalkulovat do nákladů podniku. Společenská objednávka nezakládá výkony, jen výrobky. Každý opravdový výkon si žádá překrok do bytí, není to jen speciální pobyt ve jsoucnech.

Bytí je bezbarvé nic, “je”, i když se nedá měřit, “je” ještě víc než jednotlivá jsoucna, která obdržela svou jsoucnost jen na pozadí bytí. Výkon si žádá toho obrovského kroku, jenž vchází do nicoty bytí, do nicoty, jež děsí, protože je beztvará. Připomíná totiž smrt.

Zdolá-li někdo Atlantický oceán na bárce, kterou si sám postavil, pak přesáhl konečnou významovost jsoucen a dotýká se možnosti smrti velmi podstatným způsobem. Jedná se o skutečný výkon.

Inflace výkonů typu Guinnessovy knihy rekordů svědčí spíš o úpadku. Je to fascinace absolutnem, co vede k výkonů par excellence. Současná blokáda transcendentna snižuje výkony na všednost, na objednatelnost.

Poznámky a vysvětlivky

1. Merleau- Ponty, M., Viditelné a neviditelné. Praha: Oikúmené 1998, s. 229.
2. Tamtéž, s. 236.
3. Srov. :Bhagavadhíta – taková jaká je. Přel. Z anglického originálu, Frankfurt nad Mohanem 1983, s. 105.
4. Srov. Hegel, G.W.F., Logika. Bratislava: SAV 1961, s. 134.
5. Merleau-Ponty, M., Viditelné a neviditelné. Praha: Oikúmené 1998, s. 240.
6. Tamtéž, s. 242.
7. Descombes, Stejné a jiné. Praha: Oikúmené 1995, s. 63:
8. Heidegger, M., Unterwegs zur Sprache. Tübingen: Verlag Günter Neske Pfullingen 1959, s. 189.
9. Tamtéž, s. 245.
10. Srov., tamtéž, s. 264.
11. Heidegger, M., Wegmarken. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1967, s. 150.

